

לבריאות והצלחת

שמואל בן זכריה וקלרה אידל. מרים בת יהושע ומרתא
פתחיה בן יאיר וחנה. חגית בת שמואל ומרים
וילדיהם דרור הלל ואשר יש'
עודד בן שמואל ומרים. מעין בת אפרים ואורלי
וילדיהם ידידיה רננה שירה אמונה
רועי בן משה ושרה. תמר בת שמואל ומרים
לרפואת חיים שמואל בן סימה
לעילוי נשמת פרל בת רבקה ע"ה

לעילוי נשמת

אלישבע שולביץ ע"ה בת יבלחט"א יעקב אליהו ושרה הורביץ

לעילוי נשמת

הבחור שמואל אלעזר ז"ל בן יבלחט"א נתן ואביבה הורביץ

דף ל"ה

אמר רב חננאל אמר רב:

החליף פרשיותיה פסולות

לדעת אביי – המחליף את סדר הנחת התפילין
בבתים מכפי המבואר לעיל, ומניח באחד
מהבתים הפנימיים פרשה שצריכה להיות
באחד הבתים החיצוניים, או להיפך, פסל, כי
שינה את מקומה של הפרשה, אבל אם החליף בין
שתי החיצונות או בין שתי הפנימיות, לא פסל,
כי כל הבתים החיצוניים נחשבים אותו דבר, וכל
הבתים הפנימיים נחשבים אותו דבר, ואם כן אין
זה שינוי מקום.

ולדעת רבא – אף המחליף בין שתי החיצונות או
בין שתי הפנימיות, פסל, כי חיצון ימין אינו
חיצון שמאל, ופנימי ימין אינו פנימי שמאל, ואם
כן גם החלפה כזו נחשבת כשינוי.

מדיני עשיית הבתים

א. אמר רב חננאל אמר רב: **תיתורא** [=גשר] של תפילין
הלכה למשה מסיני.

לאחר שנתן את הפרשיות בבתים דרך הפתח
הרחב, [שהבתים עשויים חלוקים ופתח כולם
מלמטה] חותך משלושת הדפנות מכל אחת מעט,
והרביעית נשארת ארוכה, וכופלה לאותו אורך,
ומטילה על חודן של שלושת הדפנות, ותופר חודן
של שלושת דפנות על רחבו של זה, והוא בית
מושבו של תפילין, ונראה כעין דף של גשר.

ב. אמר אביי: **מעברתא של תפילין הלכה למשה
מסיני.**

כשנותן הרצועה של תפילין סביב התיתורא יכפיל
הקלף סביב הרצועה כעין שעושים לפי המכנסים,
שלא תהא הרצועה קבועה, אלא כשהוא רוצה
מושכה אילך ואילך, ומאריך ראש זה, ומקצר
ראש זה, ולשון מעברתא, שמעבירה ומושכה לכל
צד שירצה.

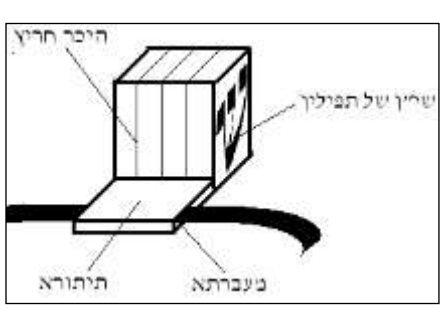
ג. אמר אביי: **שי"ן של תפילין הלכה למשה
מסיני.**

בבית החיצון, עושים כמין קמטים דקים
[ובולטים] בקלף, ונראים בו כעין שי"ן.

ד. **היכר החריץ.**

לדעת אביי – החריץ שבין הבתים המחוברים
צריך להיות ניכר בחוץ עד התפר למטה כלומר
עד התיתורא.

ולדעת רב דימי מנהרדעא – די שיהא החריץ ניכר
מעט למעלה, ואין צריך להגיע למקום התפר.

בדיקת קלף התפילין

לדעת אביי – יש לבדוק את קלף התפילין קודם
הכתיבה, שמא יש בו נקב, ואם יכתוב על הנקב,
נמצא האות נקובה, והתפילין פסולות, כי צריכות
להיות כתובות כתיבה תמה.

ולדעת רב דימי מנהרדעא – אין צריך לבדוק את
הקלף קודם הכתיבה, כי בשעת הכתיבה
הקולמוס בודקו.

מדיני רצועות התפילין

א. ממה נעשות.

לדעת תנא קמא בברייתא – אין קושרים את
התפילין אלא במינן, כלומר אין הרצועות כשרות
אלא מעור.

ולדעת רבי יהודה – בכל דבר קושרים את התפילין. [ולראיה לדבריו, שתלמידו של רבי עקיבא, וכן הורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס, קשרו תפיליהם בלשונות של צמר צבועים תכלת וארגמן, ולא מיחו בהם רבי עקיבא ורבי אליעזר. אולם חכמים דחו ראיות אלו, באומרם, שהטעם שלא מיחו על כך, כי לא ראו זאת, ואם היו רואים ודאי היו מוחים].

ב. צבע הרצועות.

- הלכה למשה מסיני, **שצידם החיצון של התפילין יהיה צבוע שחור.**

- אבל **צידם הפנימי**, רשאי לצבוע **בכל צבע, חוץ מצבע אדום**, ושני טעמים לדבר. (א) מפני הגנאי, שמא יאמרו גרדן הוא, [=מגרד עצמו], ומדם חטטיו נצבעו והאדימו התפילין. (ב) מפני דבר אחר, והוא, שמא יאמרו אשתו נידה בעל ונצבעו התפילין בדם.

תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני

התופר את בתי התפילין, ישמור את ריבועם, שלא ימשוך את חוט התפירה יותר מדאי, כדי שלא יכווצו, ויתקצר הרוחב או האורך, כי הלכה למשה מסיני, שיהיו התפילין כריבוע ממש, שיהא האורך והרוחב שווים, [ויהא האלכסון כמו האורך ועוד שני חומשי האורך].

והעושה בית מושב תפילתו עגולה כתחתית ביצה, מלבד שלא קיים מצווה, גם סכנה יש בדבר, שמא כשיכנס בפתח, יכה ראשו במשקוף, ויכנסו התפילין בראשו.

נקב בבתי תפילין

לדעת רב הונא – כל זמן שפני טבלא קיימים התפילין כשרות. [ולא נתבאר אם כוונתו לומר, שאין נקב פוסל אלא בהיקף החיצון, אבל נקב שבין בתי תפילין של ראש אינו פוסל. או שכוונתו לומר, שכל נקב פוסל, ואינן כשרות אלא בלא שום נקב. או שדעתו כמבואר להלן בדברי רב חסדא ורבא והם באו לבאר דבריו].

ולדעת רב חסדא ורבא – אם יש נקב בשלושה בתים [מבתי הראש], **בכל אופן כל הבית פסול. ואם יש נקב בשני בתים** [מבתי הראש], **כשהבתים מעור חדש, והנקבים זה כנגד זה**, [י"מ שהכוונה לנקבים בשני בתים סמוכים, ואפילו כשהנקבים עצמם אינם סמוכים. וי"מ רק כשהנקבים בשני בתים סמוכים, וגם הנקבים עצמם סמוכים ומכוונים באותו מקום, עד שבית אחד רואה את חבירו דרך הנקב], **כל הבית פסול**, ואם לאו, [אלא הבתים מעור ישן, או הנקבים אינם זה כנגד זה], הרי זה כשר.

ומה ההיכר בין עור חדש לעור ישן – (א) עור שמתכווץ מאליו אחר שמותחים אותו, הוא עור ישן, ועור שנמתח ואינו חוזר ומתכווץ, הוא עור חדש. (ב) אם אוחו אדם ברצועה התלויה בתפילין, והתפילין נמשכות אחר אחיזתו, ואינן ניתקות, זה עור חדש.

רצועה שנפסקה

רצועת תפילין שנפסקה, אין מחברים אותה על ידי קשר, [אלא או ישתמש בחלק הנפסק כמו שהוא, או יביא רצועה אחרת]. והטעם לכך שרצועה שנפסקה פסולה, כי נאמר, "וּקְשָׁרְתֶם", ללמד שתהא קשירה תמה.

- י"מ שהכוונה לכך שתהא קשירה נאה, [תמים=נאה בלא מום], ואם יש קשר אחר ברצועה מלבד הקשר שקושרים בו בראשו, אין זו קשירה נאה.

- וי"מ שהכוונה לכך שתהא קשירה שלמה, [תמים=שלם], כלומר שתהא הרצועה הקושרת שלמה.

ולתפור את הרצועה מהצד הפנימי שאינו נראה – לפירוש רש"י, אין לעשות כן. ולפירוש רבינו תם, מותר לעשות זאת.

אורך הרצועות שחוץ לקשר

< **לדעת רב פפא – אם נפסקו הרצועות אחר הקשר שקושר בהם את התפילין לראשו, אף אם לא נשאר מהם אלא גרדומים** [=שיריים מועטים] **הרי זה כשר.**

< **ולדעת רמי בר חמא וריש לקיש – צריך שישאר מהם כשיעור אצבע צרדה**, [=האצבע שהיא סמוכה לאגודל ונקראת צרתה], ואם לא נשאר מהם כשיעור זה, הם פסולות.

- לדברי רב כהנא, שיעור אצבע צרדה הוא,

כשיעור שבין אצבע לאמה כשמרחיקו זו מזו.

- ולדברי רב אשי, שיעור אצבע צרדה הוא, כשיעור שבין אגודל לאצבע כשמרחיקו זו מזו [והוא כפול מהשיעור הקודם].

רבה היה נותן את הרצועות הללו על כתפיו מאחוריו.

רב אחא בר יעקב היה קולע את הרצועות שלא ישתלשלו.

ומר בריה דרבינא היה תולה אותם לפניו כמו שאנו נוהגים.

קשר של תפילין הלכה למשה מסיני

לדברי רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת, הלכה למשה מסיני, שישים את הרצועות על ראשו, באופן שיראה הקשר כמין דל"ת.

[וכך, עם השי"ן שבבית של ראש, ועם היו"ד הנראה בתפילין של יד, בקשר קטן שעושים בה, יש כאן שם ש-ד-י].

לדברי רב נחמן יהיו **נוייהן לבר** [=כלפי חוץ]

- ו"מ שהכוונה לכך, **שנוי התפילין**, כלומר השם, יהיה נראה מבחוץ. [אולי צ"ל שהשי"ן יהיה נראה מבחוץ, והכוונה שכשעושים בעור הבתים צורת שי"ן, תהא כלפי חוץ ולא כלפי פנים].

- וי"מ שהכוונה לכך, **שנוי הרצועות**, כלומר הצד החלק הצבוע שחור, יהיה כלפי חוץ. [רב אשי היה יושב לפני מר זוטרא, ונהפכה לו רצועת התפילין, שאלו, וכי אינו מסכים לכך שצריך שיהיה הנוי כלפי חוץ, ענה לו, לא שמתו לב ובשוגג עשיתי זאת].

-

"וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ", תניא רבי אליעזר הגדול אומר, **אלו תפילין שבראש**. [רש"י מפרש, שבהם ניכר ששם ה' נקרא עליך, כי כתוב עליהם רובו של שם ש-ד-י. ותוס' פירשו, שבהם ניכר ששם ה' נקרא עליך, כי הם בגובה לעין כל].

"וְהִסְרֹתִי אֶת כַּפֵּי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וַפְּנֵי לֹא יֵרְאוּ", אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, מלמד שהראה לו הקב"ה למשה **קשר של תפילין**. [שקשר של תפילין מאחורי העורף והקב"ה מניח תפילין כמבואר במסכת ברכות].

אמר רב יהודה: **קשר של תפילין צריך שיהא למעלה**, בגובה הראש ולא למטה בצואר, כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה. וצריך שיהא **כלפי פנים**, כלומר באמצע כנגד הפנים, ולא בצד, [א"נ שיהיה הקשר כלפי פנים, והנוי כלפי חוץ], כדי שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור.

מתי מברכים על התפילין

כל המצוות מברכים עליהם עובר [=קודם] לעשייתם, ומצוות תפילין אינה מתקיימת אלא בשעת הקשירה, ולכן מברכים עליהם **אחר ההנחה קודם הקשירה**.

דף ל"ו

ברכות התפילין

תחילה מניחים תפילין של יד, ואחר כך תפילין של ראש, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ונחלקו הראשונים היאך מברכים.

שיטת רש"י

לכתחילה מברכים ברכה אחת בלבד על שני התפילין, קודם קשירת תפילין של יד, והיא ברכת "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להניח תפילין", [שמשמעותה שעכשיו הוא מתחיל להניח], והיא עולה לכל הנחת התפילין.

אולם אם סח בין הנחת תפילין של יד לבין הנחת תפילין של ראש, הפסיק בין הברכה להנחת תפילין של ראש, ולכן עליו לברך ברכה בפני עצמה על תפילין של ראש, והיא "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על מצוות תפילין" [שמשמעותה שעכשיו גומר את המצווה].

ואם סח בין תפילה של יד לתפילה של ראש, ולא בירך על של ראש, "על מצוות", עבירה היא בידו, וחוזר הוא מלצאת למלחמה, כשאר "הירא ורך הלבב", שיראים מעבירות שבידיהם.

שיטת רבינו תם ושימושא רבא

לכתחילה מברכים שתי ברכות על הנחת התפילין, ברכה אחת קודם קשירת תפילין של יד, והיא ברכת "להניח תפילין", על התחלת המצווה, ואחת קודם קשירת תפילין של ראש, והיא "על מצוות תפילין", על גמר המצווה.

אולם, אם סח בין הנחת תפילין של יד לבין הנחת תפילין של ראש, הפסיק בין ברכת "להניח" להנחת תפילין של ראש, ולכן עליו לברך קודם קשירת תפילין של ראש שתי ברכות, "להניח" ו"על מצוות".

ואם סח בין תפילה של יד לתפילה של ראש, אף על פי שחזר ובירך על תפילה של ראש שתי ברכות, עבירה היא בידו, וחוזר הוא מלצאת למלחמה, כשאר "הירא ורך הלבב", שיראים מעבירות שבידיהם.

סדר הנחת תפילין וסדר חליצתן

סדר ההנחה – תחילה מניח של יד, ואחר כך מניח של ראש, שנאמר תחילה "ויקשרתם לאות על ידך", ואחר כך "והיו לטטפת בין עיניך".

סדר החליצה – תחילה חולץ של ראש, ואחר כך חולץ של יד, שנאמר, "והיו לטטפת בין עיניך", "והיו" משמע שנים, וזה אמור לעניין תפילין של ראש, משמע, שכל זמן שתפילין של ראש מונחים, יש כאן שנים, ואם כן אין לחלוץ של יד תחילה, כי אז יהיו של ראש לבדם, אלא חולץ תחילה של ראש, ואחר כך של יד.

זמני הנחת תפילין

א. תחילת זמן הנחתן.

במסכת ברכות מבואר, שתחילת זמן הנחתן בשחר, הוא משעה שיש אור, שיוכל אדם להכיר את חבירו בריחוק ארבע אמות.

ואמרו כאן בגמרא, שאם היה משכים לצאת לדרך קודם אותו זמן, ומתיירא שמא יאבדו, רשאי להניחם קודם לכן, וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן.

ב. זמן חליצת התפילין.

לדעת תנא קמא בברייתא – מותר להניח תפילין עד שתשקע החמה, אבל אחר כך צריך לחולצם. [וללשון שני בגמרא כך פסק רב נחמן].

ולדעת רבי יעקב – מותר להניח תפילין עד שתכלה רגל מן השוק, ורק אחר כך צריך לחולצם. [וכן דעת רב חסדא ורבה בר רב הונא, ולכן היו מתפללים בתפילין תפילת ערבית. וללשון ראשון בגמרא, גם רב נחמן פסק כן].

ולדעת חכמים – מותר להניח תפילין עד זמן שינה.

וכל זה, כשהיו תפילין עליו מבעוד יום, אבל חלצם לצאת לבית הכיסא או להיכנס לבית המרחץ, מאחר ששקעה חמה, הכל מודים שאינו חוזר ומניחם.

- מתוך פירוש רש"י משמע, שלדברי הכל בלילה לא נוהגת מצוות תפילין, ולכן אין להניחם מחדש אחר השקיעה, אלא שאם היו עליו מקודם לכן, נחלקו, אם צריך להסירם מעליו, או שאינו מחויב בכך.

- אולם התוס' כתבו, שלדעת רבי יעקב וחכמים, מצוות תפילין נוהגת בלילה, ולכן אין צריך להסירם מיד אחר השקיעה, אלא מאחר שחששו שמא יישן בהם, עשו תקנה להרחיק את האדם מן העבירה ואמרו שלא יהיו עליו כל הלילה, אלא עד כלות רגל מהשוק, או עד זמן שינה.

מצוות תפילין בלילה ובשבת

לדעת רבי יוסי הגלילי – מצוות תפילין אינה נוהגת אלא בימות החול, אבל אינה נוהגת לא בלילה ולא בשבתות וימים טובים, שנאמר בעניין תפילין, "ושמרת את החקה הזאת למועדה ממים ומים" וכך הכתוב נדרש "ממים", ולא לילות. "ממים" ולא כל ימים, להוציא שבתות וימים טובים.

ולדעת רבי עקיבא – מצוות תפילין אינה נוהגת אלא בימות החול [והלילות בכלל] אבל אינה נוהגת בשבתות וימים טובים, כי נאמר בה, "והיה לאות על ידך ולטטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", ללמד, שאינה נוהגת אלא בימים שצריכים אות על כך שהוציאנו ה' ממצרים, להוציא שבתות וימים טובים, שהם גופם אות על כך שנאמר בהם "כי אות הוא ביני וביניכם". אבל בלילה נוהגת מצוות תפילין, ואין ללמוד את הכתוב, "ושמרת את החקה הזאת למועדה ממים ומים" כדעת רבי יוסי הגלילי, כי לדעת רבי עקיבא, לא נאמר הכתוב הזה על מצוות תפילין, אלא על עשיית הפסח, שיש

השמר פן ואל

לדברי רבי אבין אמר רבי אילעא, כל מקום שאמרה תורה, "השמר מלעשות", "פן תעשה", "אל תעשה", הרי זו אזהרה גמורה, כאילו נאמר "לא תעשה", והעובר על האזהרה [אחר שהתרו בו], לוקה, ככל עובר באיסור לא תעשה.

ונחלקו רבי אליעזר ורבי יוחנן, האם כן הדין רק כשמשמעות הכתוב איסור מלעשות, או אף כשמשמעות הכתוב לעשות, כגון מצוות תפילין שלדעתם נאמר בה לשון שמירה, אבל לא נאמר בה השמר מלעשות, אלא "וְשָׂמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יְמִימָה", שמשמעות הכתוב לעשות את החוקה כהלכתה.

לדעת רבי אלעזר – בזה, אין השמירה איסור לא תעשה, ולכן, העובר על הציווי הלמד מהכתוב הזה [שאין להניח תפילין בלילה], ומניח תפילין אחר שקיעת החמה, אינו לוקה.

ולדעת רבי יוחנן – גם בזה, השמירה היא איסור לא תעשה, ולכן, העובר על הציווי הלמד מהכתוב הזה, [שאין להניח תפילין בלילה], ומניח תפילין אחר שקיעת החמה, לוקה.

מסקנת הסוגיה לעניין הנחת תפילין בלילה

גם לדעת האומרים שמצוות תפילין אינה נוהגת בלילה ויש להסירם בשקיעת החמה מותר להניחם לשם שמירה אם ירא שיאבדו.

ולדעת רב אשי, הלכה היא, שמצוות תפילין נוהגת בלילה, אבל אין מורים כן, שמא יניחו בלילה וישכחו וישנו בהם.

משמוש בתפילין

אמר רבה בר רב הונא: **חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה**, קל וחומר מציץ, ומה ציץ, שאין בו אלא אזכרה אחת, אמרה תורה, "וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תָּמִיד", ללמד, שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין, שיש בהן אזכרות הרבה, על אחת כמה וכמה.

תפילין של יד מצוות הנחתה על יד שמאל

< **לדעת תנא קמא בברייתא – סתם יד האמורה בכל מקום היא שמאל**, שכן מצינו כמה כתובים שנזכר בהם "יד" ו"ימין", ומאחר שהימין היא יד ימין, על כרחך היד, היא יד שמאל, [ואלו הם, "אֵף יָדַי יָסְדָה אֶרֶץ וַיְמִינִי טָפְחָה שְׁמַיִם", "יָדָה לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וַיְמִינָה לְהַלְמוֹת עַמְלִים", "לָמָּה תִּשָּׁיב יָדָךְ וַיְמִינְךָ מִקֶּרֶב חִיקְךָ כִּלְהוֹ", ומכאן, שכשאמרה תורה, "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדָךְ", הכוונה ליד שמאל. [ואף שמצינו ימין הקרויה יד, שנאמר, "וַיִּנְרָא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אֶבְיֹד יָדָיו וַיְמִינֹ", אין זו "יד" סתם, כי מפורש בה "ימין", אבל כשלא מפורש מה היא, היא שמאל].

דף ל"ז

< **ולדעת רבי יוסי החורם** [=שחוטמו משוקע. א"נ על שם מקומו נקרא] **ורבי נתן** – דין זה שהנחת התפילין ביד שמאל למד מהכתוב "וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדָי וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בְּיַד עֵינֶיךָ. וַכִּתְּבֶתְכֶם עַל מְזוֹזֹת בַּיְתָךְ וּבְשַׁעֲרֶיךָ", שהוקשו הקשירה והכתיבה, ללמד, שכשם שהכתיבה היא בימין, [שכך רוב בני אדם כותבים], כך גם הקשירה היא בימין, ומאחר שקושר את התפילין ביד ימינו, על כורחו מניחה על שמאלו, כי לא יוכל להניח על היד שבה קושר.

< **ולדעת רב אשי ותנא אחד** – דין זה, שהנחת תפילין ביד שמאל, למד מהכתוב, "וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה", שנכתבה היד בה"י כהה.

- לפירוש ראשון של רש"י, "ידכה" משמע לשון נקבה, ומכאן משמע שהכוונה ליד שמאל, שאין בה כח כנקבה.

- ולפירוש שני של רש"י, "ידכה" הוא נוטריקון "יד כהה", כלומר חלשה, והיא יד שמאל.